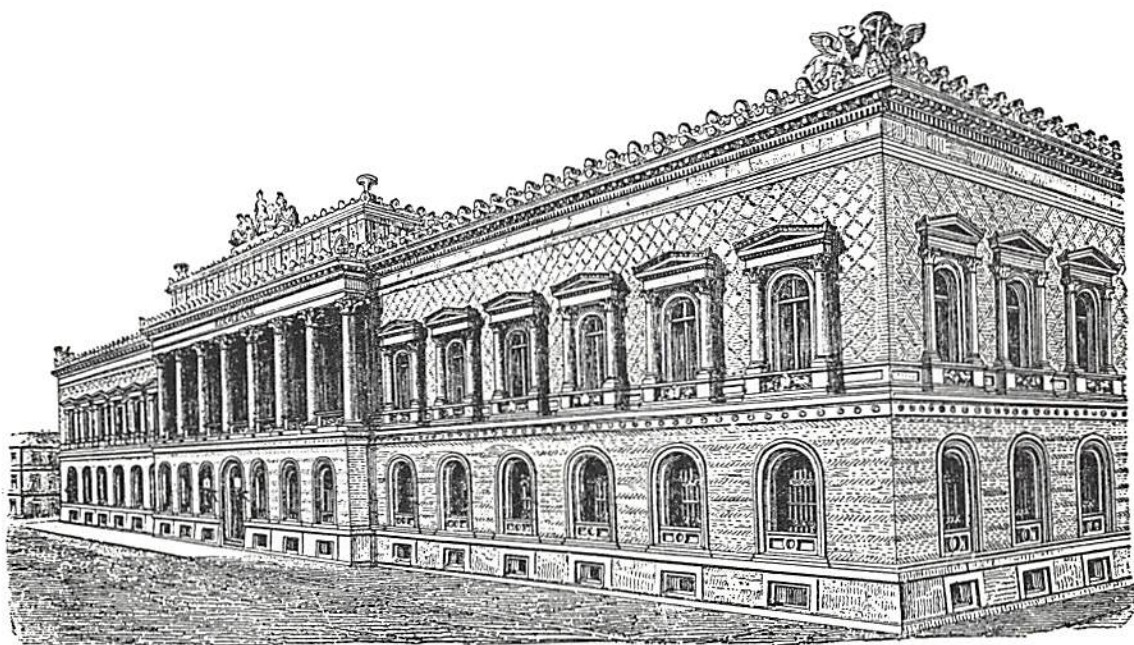

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

SVERIGE 15:—
NORGE 15:—
DANMARK 15:—

SEPTEMBER 6 · 91

Efter 1871 utvecklades näringslivet i Tyska riket på ett explosionsartat sätt, inte minst tack vare det välorganiserade bankväsendet. Riksbanken i Berlin betraktades som ett säkert stöd för valuan.

Stockholms spinnhus

sid 124

Leonhard Posch

sid 127

Kejsarinnan som var medaljkonstnär

sid 132

Rekordauktionen, sista delen

sid 137

Nordisk Numismatisk Årsskrift 1991
NUMISMATICA THESAURICA
Festskrift till Kolbjörn Skaares 60-årsdag

Professorn i numismatik och föreståndaren för Universitetets Myntkabinett i Oslo, dr. philos. Kolbjörn Skaare, fyllde 60 år den 6 april 1991. Med anledning härav hölls ett symposium i Oslo med föredrag av nordiska kollegor samt representanter för Commission Internationale de Numismatique. Föredragen kommer att publiceras, på engelska eller tyska med sammanfattning på nordiskt språk, i Nordisk Numismatisk Årsskrift 1991 (årgångarna 1985-1990 är samtidigt under utarbetande) och redovisas nedan:

- A. Seeberg, Curriculum vitae.
- P. Franke, Münzschatzfunde als Quelle für die griechische und römische Geschichte.
- J. Kent, The evidence of hoards for the distribution of the products of Late Roman mints.
- A. Kromann, De romerske skattefund fra Illerup.
- T. Talvio, Finlands tidigaste myntimport under vikingatiden.
- L. O. Lagerqvist, Sankta Sunniva i Helsingborg.
- H. Klackenborg, Penningar blå - franska eller norska?
- J. S. Jensen, Den norske andel i den danske møntcirkulation på 16- og 1700-tallet.
- P. Sarvas, Myntfynd från finska Lappmarken.
- H. Ingvaldsen, Myntfunnet fra Briggen "Samson" - en 200 år gammel skipskasse.
- Kolbjörn Skaares bibliografi.

NNÅ 1991 kommer även att innehålla en Tabula gratulatoria och anmälan sker i samband med beställning av volymen på nedanstående kupong och sänds till:

Kungl. Myntkabinettet, Box 5405, S-114 84 Stockholm.

Härmed beställer jag ex. (å 100 svenska kronor exkl. moms och porto) av NNÅ 1991.
VAR GOD TEXTA!

Namn:

Gatuadress:

Postadress:

Land:

Signatur:

Jag önskar bli upptagen i Tabula gratulatoria.

SVENSKA
NUMISMATISKA FÖRENINGENS
TIDSKRIFT

Föreningen:

Sandhamnsgatan 50A, n b
115 28 Stockholm
Tel 08-667 55 98
(onsdag - torsdag kl 10.00 - 13.00)

Svensk Numismatisk Tidskrift:

Box 5405
114 84 Stockholm
Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

SNT utkommer under
första veckan i
februari - maj,
september - december
Prenumeration: helår 100:--

ANSVARIG UTGIVARE

Ian Wiséhn

REDAKTION

Tel 08-783 94 00

Redaktör:

Monica Golabiewski Lannby

Manuskriptgranskare:

Lars O Lagerqvist

Annonser:

Kjell Holmberg
Tel 0292-303 45
(kvällstid och helger)

Annonserpriser:

2 sidor (mittuppslag)	2 000:--
2:a omslagssidan	1 450:--
omslagets 4:e sida	1 800:--
1/1 sida (151×214 mm)	1 200:--
2/3 sida (99×214 mm)	850:--
1/2 sida (151×105 mm)	650:--
1/3 sida (47×214 mm)	450:--
1/4 sida (72×105 mm)	350:--
1/6 sida (47×105 mm)	250:--
1/12 sida (47×50 mm)	150:--

Sista materialdag:

Den 1:a i månaden
före utgivning

Heloriginalt manus och
gärna skiss.

Sändes till SNT, adress enl ovan.

*Annonser som ej är förenliga
med SNF:s, FIDEM:s och
AINP:s etik kommer att avböjas*

Tryck:

Masterprint Sätteri & Tryckeri AB
ISSN 0283-071X

Höstprogrammet 1991

Om ej annat anges, hålls mötena kl 18.30 på Sandhamnsgatan 50 A (Föreningens nya lokaler, tag buss nr 41 till Rökubbsgatan eller T-bana till Gärdet).

- September 21 *Utflykt* tillsammans med Samfundet Kungl Myntkabinettets Vänner till *Falun*. Avresa kl 8.15 med förhyrd buss från Stockholm C, övre planet (Klarabergsviadukten). Vi beser Dalarnas Museum med Kungl Myntkabinettets utställning om Sparbankernas historia, Bergslagens museum och Gruvan. *Anmälan* till kansliet *senast* 18 september (skriftligt eller per telefon) eller till KMK:s expedition (08-783 94 29). *Pris* inkl lunch ca 275 kr. Beräknad återkomst mellan kl 20 och 21. Beloppet måste insättas på Svenska Numismatiska Föreningens postgiro 15 00 07-3 *före* resan.
- Oktober 3 Medtag nyförvärvade föremål för diskussion eller något Du vill berätta om. Kaffe serveras. Nya böcker visas.
- Oktober 17 "Mynt och medaljer av ädel metall från svenska gruvor." Harald Nilsson kåserar med bilder.
- Oktober 29 *Auktion* i Historiska museets hörsal, Storgatan 41, Stockholm. Visning 16.45 - 18.00, auktionen börjar 18.10.
- November 19 Professor Brita Malmer berättar om vikingatida mynt och nya forskningsresultat.
- December 11 Den sedvanliga julfesten med lotteri och frågesport.

Från läsekretsen

s 140.

Recensioner

s 141.

Föreningar och auktioner

s 142 - 143.

SNF:s kansli

har postadress:
Sandhamnsgatan 50 A n b
115 28 Stockholm.

Telefontid onsdag 10-13,
tel 08-667 55 98.

Besökstid 10.30-13.00 onsd - torsd.
OBS! Ändrade dagar.

Semesterstängt:

midsommar - 1 sept samt jul- och
nyårshelgerna.

Bli medlem i SNF

ANMÄLNINGSBLANKETT

TEL 08-667 55 98

onsd - torsd 10-13.

Adressändring?

*Använd postens
adressändringsblankett,
som Du sänder till:*

Svenska
Numismatiska Föreningen
Sandhamnsgatan 50 A
115 28 STOCKHOLM

Ett axplock ur Stockholms spinnhus ekonomiska historia

Av Katarina Schoerner

De märkliga
stockholmska spinnhus-
polletterna har
föranlett denna artikel.

År 1698 utfärdade Karl XII en förordning om att ett "Arbetz Rasp- och spinnehus" skulle inrättas i Stockholm. Förordningen kallas allmänt för "spinnhusstadgan" och ett av dess officiella syften var att bekämpa lösdriveri och tiggeri. Enligt denna ursprungliga förordning skulle anstalten inhysa "vanartige, så kvinns- som manspersoner, oavsett de till lembar friske, eller icke så lytte och vanføre äro, att de ej kunna göra något arbete, endast av lättja och självsvald slå sig till tiggeri och under sken av fattigdom skyla sitt okynne samt allehanda laster." Ett annat skäl till att man inrättade ett spinnhus var att man behövde arbetskraft till manufakturindustrin. Samhällets behov av garn var stort men det som producerades av klädesfabrikernas spinnerskor räckte inte till. Armén behövde uniformer och vid speciella tillfällen behövdes dessutom extra mycket garn som tex till Adolf Fredriks och Lovisa Ulrikas kröning 1751. Det var naturligtvis billigare för fabrikanterna att få sin ull spunnen av fångar än av fria arbeterskor och spinnhushjonerna kom således att med sitt arbete göra en samhällsekonomisk insats. Att samhället var i stort behov av den här typen av arbete gjorde man ingen hemlighet av. I en instruktion från år 1724 heter det att spinnhuset skulle sättas i gång "så att icke månufakturisterna, som dagligen betarfva spinnerskor till deras behöriga drift och fortsättande, genom dröjsmålet måtte komma att lida."

Det fanns även tankar om en allmän moralisk förbättring av det vanartiga folket. Således heter det att spinnhuset skulle "bringa arrestanderna till erkänsla af deras vanart och brott samt förmå dem till gudsfruktan, arbetsamhet, flit och dygd på det att de vid återvinandet af den förlorade friheten måtte blifva nyttiga medlemmar i samhället." Spinnhuset skulle inhysa "lättingar och tjenstlösa personer samt lösaktiga qvinnor, för att med arbete sysselsättas." Tanken var alltså att fångarna skulle avtjäna ett straff samtidigt som de lärde sig arbeta.

År 1722 kunde planerna på arbets-

inrättningen förverkligas. Ett stenhus med tillhörande tomt och trädgård på Långholmen köptes och inreddes till lämpliga lokaler för bla linberedning. Däremot upprättades aldrig något rasphus för män för "Raspendet af allehanda Brissilie Trä, som till Färge-Stoffer brukas," vilket från början varit planerat. Själva arbetsorganisationen var uppbyggd enligt det för den tiden typiska manufaktursystemet. En fabrikant levererade råmaterialet till spinnhuset mot viss betalning och fick tillbaka det färdiga garnet. En betydande del av ullen kom från Barnängens fabrik. Spinnhuset – som alltså var en kombinerad barnuppfostnings-, tvångsarbets- och straffanstalt med uppgift att utgöra ett stöd för den inhemska industrin – stod under kommerskollegiets förvaltning.

Arbetet för de intagna bestod dels i att skrubba, karda och spinna ull, dels av "lins beredande, häcklande och spinnande, lämpat efter vars och ens ålder och krafter samt begånge förbrytelser." Spånaden utfördes på stora spinnrockar, sk långrockar, vid vilka man var tvungen att arbeta stående. Spinnerskan var ålagd en viss mängd färdigspunnen ull per vecka för vilken hon fick mat och uppehälle efter en bestämd kostordning. För eventuellt överarbete skulle hon betalas en marknadsmässig lön. Överarbete måste dock ha varit sällsynt då det kvantum som ålägg var och en var mer än nog.

Levnadsförhållandena för arrestanderna på Stockholms spinnhus var mycket dåliga. Friska och sjuka vistades tillsammans, man arbetade och sov i samma rum och för den som var ung och frisk kunde arbetsdagen vara femton timmar. Hur det kunde vara att sitta på spinnhus på 1700-talet har skildrats litterärt av bla Per Anders Fogelström i *Vävarnas barn*: "När det blev dags för middagsmålet, klockan var då elva, flyttade kvinnorna i rummet sina pallar till de två bord som fanns. Tre fatlag placerade sig vid det större bordet och två vid det mindre. En vakt kom med trätallriker och skedar och en annan med en bricka med

mat för varje lag". . . "I så fall hade man väl lyckats med sin uppgift på Spinnhuset. Då hade man, som vakt-knekten spätt, med karbasens hjälp slagit latmasken och liderligheten ur henne och gjort henne till en arbetsam och nyttig människa. En som varken protesterade eller försökte smita utan tyst och tåligt slet ut sig i herrarnas tjänst."

Spinnhuset befann sig gång på gång i akut ekonomisk kris. Från början var det tänkt att verksamheten skulle kunna finansiera sig själv. Detta visade sig emellertid omöjligt. Underhållskostnaderna för ett hjon översteg arbetsförtjänsten för samma hjon. Dessutom framkom vid en boutredning efter en av föreståndarna att denne hade använt spinnhusmedel för egna ändamål. Spinnhuset tvingades låna pengar så att man år 1736 var uppe i en skuld på 12.000 daler kopparmynt hos Riksbankens ständers bank. Även på andra håll lånades pengar så att den totala skulden uppgick till ca 30.000 daler kopparmynt. Avbetalningar på dessa lån fick man dras med länge. För att förbättra ekonomin framlades under årens lopp flera förslag till omorganisation. Alla dessa förslag gick ut på att öka produktionen och minska utgifterna. Det var maten som kostade mest och på 1740-talet upprättade spinnhusinspektorn Carl Magnus Levin ett förslag till ny spisordning. Denna innebar en klar försämring av levnadsförhållandena för hjonen men enligt Levin var det ett medel att hindra dem från att sälja eller byta bort husets mat mot brännvin samt en uppmaning att arbeta flitigare. Förslaget innebar att fångarnas matranson halverades! Den dagliga portionen skulle bestå av ett skålpund bröd, ett stop svagdricka och 3 à 4 kvarters mått varm mat. I stället för den uteslutna maten skulle fångarna få lintyg, ett par svenska skor och en kontant summa pengar (!), för vilka de själva skulle skaffa sig frukost och kvällsmat. I detta förslag ingick också att ett marketenteri för enkelöl och skorpor skulle inrättas i spinnhuset. Genom att fångarna själva fick för-

Kongl. Maj:ts Nådige Förordning,
 Givet efter det på Stockholms Spinnhus inmanne Folket / hädan efter komma
 at uttå sin Eys- Jörpås och Beklädnad samt Arbets- Wöhn, utafwien
 Kongl. Maj:ts och Rikens **COMMERCIE-COLLEGIO,**
 Åhr 1741.

Spisningen
 Efter Jär- Wäg af fyra Wersener.
Töndagen.

Dea Mäster mußt Deid,
 Anna Stop Ewas Deida,
 Ett Qwarter Hufte Örn,
 Dea Mäster samt Rätt,
 Werser, Jansfara och Werser.

Måndagen.

Dea Mäster mußt Deid,
 Anna Stop Ewas Deida,
 Ett Qwarter Korn Örn,
 Ett Örnbergs Wart Näs Wäl,
 Ett Qwarter Deida med Ewas,
 Serion ihuden Eströmningar.

Tisdagen.

Dea Mäster mußt Deid,
 Anna Stop Ewas Deida,
 Ett och ett halft Qwarter Hufte,
 Ett halft Qwarter Hufte Örn,
 Dea Mäster samt Rätt.

Onsdagen.

Dea Mäster mußt Deid,
 Anna Stop Ewas Deida,
 Ett och ett halft Qwarter Hufte Örn,
 Ett Qwarter Hufte,
 En Hufte Wart Näs Wäl,
 Ett ihuden Eströmningar,
 Werser och N.

Torsdagen.

Dea Mäster mußt Deid,
 Anna Stop Ewas Deida,
 Ett Qwarter Wäl,
 Ett Qwarter Deida med Ewas,
 Serion ihuden Eströmningar.

Freidagen.

Dea Mäster mußt Deid,
 Anna Stop Ewas Deida,
 Ett och ett halft Qwarter Hufte,
 Ett halft Qwarter Hufte Örn,
 Dea Mäster samt Rätt.

Lördagen.

Dea Mäster mußt Deid,
 Anna Stop Ewas Deida,
 Ett Qwarter Korn Örn,
 Ett Örnbergs Wart Näs Wäl,
 Ett Qwarter Deida med Ewas,
 Serion ihuden Eströmningar,
 Med Korn Örn och Näs Wäl til Ördet alterneras.

Sörplåning.

Til Juhl- Båghiden för fyra Wersener.

Juhl- Wiftenen.

Wäl Juhl för 12 Dre Koppamont,
 Anna Lob Embel,
 Ett och ett halft Qwarter Werser Örn,
 Ett Qwarter Wäl,
 Dea ihuden Werser i Kater å 12 Dre Koppamont.

Juhl- Dagen förutan den ordinarie Werser.

Dea Mäster samt Rätt til Etw,
 Anna Stop Dubbels Dbl.

•••••

Ährlig Beklädnad

ihwärdta.

Wenne nos Etwy, som hwarje Werser böra ämfas och
 mättas,
 Ett Par Etwas Etw.

•••••

Arbets- Wöhn.

De och ett halft Dre Koppamont för hwarje Esträng
 som fönnas.
 Ett Dre Koppamont för hwarje Esträng som fardas.
 Ett halft Dre Werser för hwarje Esträng som stabs
 blar.

•••••

Trenne Wäcker

Wessomna dagelzen tre Etw Deida, och tre Wäcker
 mußt Deid, samt Juhl- Dagen tre Etw Dubbels
 Dbl.

Kungliga myntkabinetet har i sina samlingar ett antal papperspolletter från Stockholms spinnhus. Dessa är utförda på 1760-talet i en för ändamålet ovanligt elegant stil. Texten på polletterna lyder: Pollet No / Går och galler innom / Stockholms Spinnhus, såsom / contant för Halft öre Kopp^m / säger 1/2 öre Kopp^m. De motsvarar valörerna 1/2 öre km, 1 öre km, 2 öre km, 5 öre km, 6 öre km, 7 öre km, 16 öre km, 24 öre km, 1 daler km. Polletterna är oanvända och har förmodligen ingått i ett av de många förslag till förändrad spisordning som gjordes under 1700-talet. Då och då förekommer de också på auktioner och i enskilda samlingar. Pollettsystemet torde dock aldrig ha införts vid Stockholms spinnhus. Tanken kan ha varit att fångarna skulle få polletter i stället för pengar som lön för sitt arbete. Polletterna skulle de sedan kunna byta mot varor i spinnhusets marketenteri. Med tanke på spinnhusets ständiga ekonomiska kris verkar detta ganska rimligt. Man hade ju också tidvis problem med att fångarna med vakternas hjälp bytte till sig otillåtet brännvin. År 1808 inordnades spinnhuset under stadens fattigvårdsstyrelse, bytte namn till "korrektionshuset" och inhyste tvåhundra hjon. En spännande episod i spinnhusets historia är den unga adelsdamen Magdalena Rudenschölds vistelse på anstalten. Hon dömdes år 1794 för konspirationer mot kungahuset. Straffet var insättande på spinnhuset — men det är en helt annan historia!

Litteratur:

- Fant, CFM, Långholmen. *Nordisk Familjebok*. Stockholm 1912.
- Ferlin, PR, *Stockholms stad i juridiskt, administrativt, statistiskt och borgerligt hänseende*. Stockholm 1858.
- Fogelström, PA, *Vävarnas barn*. Stockholm 1986.
- Lindwall, L, *Magdalena Rudenschöld*. Stockholm 1917.
- Müller, J, *Fattigvården i Stockholm*. Stockholm 1906.
- Nathorst-Böös, E & Lagerqvist LO, *Numismatiska notiser i en reseskildring från 1760-talet. Myntkontakt 1982:4-5*.
- Rudstedt, G, *Långholmen*. Lund 1972.
- Stiernman, A von, *Samling av Kongl. bref mm*. Stockholm 1766.

Matordning från 1741.

tjåna sitt levebröd ansåg man att de skulle arbeta bättre, eller som spinnhusinspektoren Levin uttryckte det: "ty kärleken till penningar lærer ofelbart göra folket villigare och flitigare att arbeta." På 1770-talet lades mat-hållningen ut på entreprenad, vilket innebar om möjligt ännu sämre förhållanden. Fångarna skulle, för att höja produktionen, få en marknads-mässig spinnarlön och själva bestå kosten i spinnhusets eget marketenteri, som år 1772 inrättades och drevs

av mångsysslaren Magnus Benedictus. Vid en inspektion av kommerskollegiet samma år fann man att "fångarna av vanmakt inte orkade arbeta, gossarna var föga bättre än nakna och fulla med ohyra." Hjonen klagade på skämd mat, drickat kostade olika vid olika tillfällen och brödkakorna blev allt mindre. Efter bara något år tvingades man tillåta fångarna att köpa mat av vem som helst och år 1775 var det dags för en ny spisordning, liknande den som rätt tidigare.

Leonhard Posch

Av Thom Braunerhielm

Leonhard Posch. Självporträtt, tenn, 86,7 mm, 1815, Berlin. Efter Hintze, plansch nr 47, s 30, serie VI:146. Skala 1:2.

Posch var tyrolare och föddes i Haasberg i Zillerthal i Österrike som son till mjölnaren Heinrich Posch den 7 november 1750. Sexton år gammal kom han i lära hos bildhuggaren JB Hagenauer i Salzburg och följde med denne som medhjälpare till Wien 1774. Där väckte han ingen mindre än kejsarinnan Maria Theresias uppmärksamhet och tillsammans med Hagenauer utförde han statyerna till både slottet och parken vid Schönbrunn. Efter att ha drabbats av en svår sjukdom (stenlunga?) var han tvungen att sluta med bildhuggeri och större skulpturarbeten går ej heller att påvisa efter den här tiden. I stället kom Posch att intressera sig för vaxpoussering och porträttframställningar. Ett annat område den fd bildhuggaren ägnade sig åt, tillsammans med en herr Barsch, var marionetteater av så kallat optiskt-mekaniskt slag med rörliga vaxfigurer. Snart vann han med sina vaxporträtt det kejsarliga hovets och societetens bevägenhet i Wien. Ett tidigt exempel på hans konst från den här perioden i hans liv (omkr 1789) är ett porträtt av ungdomsvännen, tonsättaren WA Mozart (1756-1791). Originalen, en vaxrelief, är uppenbarligen identisk med det som, sedan andra världskriget, varit försvunnet från Salzburgs Mozartmuseum (Pyke s 114). Den här nedan avbildade porträttmedaljen går under dubbelbeteckningen Mozart/

Moreau (den franske generalen J Victor Moreau 1763-1813) och tillkomståret anses vara från omkring 1806 och inte från omkring 1789 (Hintze s 102, 70, nr 3). Huruvida det är Mozart eller inte har Hintze ingen bestämd uppfattning om eller ens om den kan tillskrivas Posch. Att detta skulle kunna vara en Posch torde inte vara någon omöjlighet och då ett exempel på hans tidiga, litet vekare manér. Men en attribuering till Mozart, vare sig postumt eller i övrigt, torde ej vara riktig. Åtsidans fysionomi, näsan, pannan, hårfästet mm kan ingalunda någonsin bli mozartska och att den skulle kunna föreställa Wolfgang Amadeus i unga år måste få anses helt uteslutet. En attribuering på rent fysionomiska grunder till en ung Moreau - inskriptionens fränsida lyder MO-REAU - skulle stämma bättre överens med verkligheten, men då givetvis inte till så sent som 1806 (Moreau var då 43 år), utan snarare till

tidigt 1790-tal. Mannen på porträttmedaljen är på sin höjd några och 30, förvisso kanske ännu yngre.

Posch gjorde även en studieresa till Italien mellan åren 1793-1795, där han framför allt var verksam i Neapel. Efter vistelsen i Neapel återvände han till Wien.

År 1803 flyttade Posch på grund av försämrade inkomster till Hamburg i Tyskland och 1804 slog han sig ned i Berlin. I den preussiska huvudstaden arbetade han för den kungliga familjen. Efter Napoleons intagande av Berlin 1806 fick Posch på grund av sitt rykte som förnämlig porträttör efter levande modell inte bara den franske kejsaren utan också många av hans officerare som kunder. Förmodligen var det nu han gjorde den store "Voleur à la suite de la Grande Armée" (Lehnert, H. u. Kühlwein, C.v., 1907), generalinspektören, mm för de franska museerna Vivian Denons bekantskap. Denon skulle senare bli Poschs

JV Moreau, fransk general. Efter Nordisk Familjebok, v 18, Sthlm 1913. Skala 1:1.

Moreau, även benämnd Mozart. Tenn, 85 mm, c 1806? (1790-93). Efter Hintze, plansch 70, nr 3. Skala 1:2.

WA Mozart vid 14 års ålder. Efter Nordisk Familjebok, v 18, Sthlm 1913. Skala 1:1.

Mozart i mannaåren. Efter Nordisk Familjebok, v 18, Sthlm 1913. Skala 1:1.

mecenat och det var antagligen han som fick honom att 1810 bosätta sig i Paris. I Paris fick Posch genom Denon en rik kundkrets och han stannade i fyra år. År 1814 fick han av chefen för Berlins myntverk, svärsonen Gottfried Bernhard Loos, en uppmaning att anträda återresan. Hans arbetsuppgifter skulle bland annat bestå i att undervisa de unga konstnärerna vid Kungliga Myntverket, porslins- och järnverksfabrikerna — för den senare främst den kungliga hyttan i Gleiwitz — i konsten att modellera porträtt.

Samma år fick Posch en kallelse att bli medlem av Wienakademien, vilken han ej beaktade och 1816 tog han som fullvärdig medlem säte i Berlinakademien. Leonhard Posch avled i Berlin den 21 juni 1831 (Forrer, L, IV, och Lehnert, H u. Kühlewein, C. v., 1908, har den 1 juli som konstnärens dödsdatum).

Förutom porträttbyster av berömda män, som tex Napoleon 1814 (Napoleon var så förtjust i Posch som konstnär att han, trots de kaotiska förhållandena efter slaget vid Leipzig den 18, 19 oktober 1813, tog sig tid att sitta för honom i januari 1814), Goethe 1814 och 1827 torde Poschs medaljproduktion omfatta ca 800 verk. Av dessa bör omkring 150 gips- och vaxmodeller härröra från hans tid i Wien, medan den övervägande delen givetvis torde ha tillkommit under hans verksamhet i Berlin. Där hade han vistats under två perioder, 1804 - 1810 och 1814 - 1831, dvs större delen av sitt yrkesverksamma liv och där hade han dels arbetat med att avporträttera samhällets alla ledande personligheter dels med att skapa ett fullständigt persongalleri över den prussiska konungafamiljen. Efter hans modeller gjöts fina kopior i järn vid den, som ovan nämnts, kungliga hyttan i Gleiwitz. I början massproducerades inte Poschs fina vaxmodeller i järn. I stället utgavs från gång till gång exemplar i gips, vars dekorativa kvaliteter väl lämpade sig för inredningskonsten omkring sekelskiftet 1800. Först i och med att järnet blev en symbol för befrielsekrigen började man gjuta Poschs modeller i järn i stor skala.

Efter att i yngre år ha arbetat i ett litet vekare manér, kom Posch, speciellt under sin sista tid 1814 - 1831 i Berlin, att anamma en kraftfullare, mer skarpskuren, uttrycksfull stil. Denna Poschs egenartade stil fick många imitatorer, som dock till allra

största delen var andra rangens konstnärer. Poschs stora insats — bortsett rent allmänt från hans kvalitativa konstnärliga värde — måste ses mot bakgrund av hans förmåga att återuppliva den ädla konsten att gjuta en medalj. På så sätt blir han med en metafor den överbryggande bropelaren, länken mellan hemlandets barocka medaljtraditioner och 1800-talets store, franske förnyare av medaljkonsten, David d'Angers.

Citatförteckning:

Berliner Münzblätter, N.F. 2, 1907, s 614 - 619 av Lehnert, H och Kühlewein, c.v., Berlin 1908.

Forrer, L. "Biographical Dictionary of Medallists," vol IV, London 1909, s 669 - 673. Hintze, E. "Gleiwitzer Eisenkunstguss," Breslau 1928.

Thieme, U und Becker, F. "Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart," vol XXVII, Leipzig 1933, s 293.

Pyke, E.J. "A Biographical Dictionary of Wax Modellers," Oxford 1973, s 114.

Kungliga Myntkabinetet äger följande av Leonhard Posch utförda arbeten:

Posch — en estet

Leonhard Posch är en stor konstnär. Som mogen konstnär är hans stil monumentalt klassicistisk. Han är vaxbossierare (han arbetade förnämligast i rött och rosa vax), medaljör och bildhuggare. Poschs kännemärke, främst hans många modellerade porträttprofiler, karaktäriseras av en så stor genialisk uppfattningsförmåga av varje modells särdrag att modellen inför en betraktare förmår levandegöra en känsla av perfekt harmoni, ett samspel mellan den inre och yttre fysionomin. Denna Poschs intuitiva känslighet och psykologiska skarpsinne att besjå sina modeller — en samman-smältning, vad som i modernt språkbruk brukar kallas en fusion av såväl yttre som inre företräden — vittnar om konstnärens djupa inlevelseförmåga och förståelse av den avporträtterade. Detta Poschs kännemärke får honom att framstå som tämligen ensam i sitt slag och gör i de allra flesta fall att konstnärens osignerade arbeten lättligen låter sig identifieras.

UTLÄNDSKA

1.

von Scharnhorst, Gerhard Johann David (1755 - 1813), generallöjtnant. Bröstdbild, vänster, signerad Posch F, c 1820, 116 mm, 190,29 g. Medaljong i svart patinerat järn inom förgylld eklövskrans. N.M. (Nat Mus) invnr 1071. KMK invnr 20704:141. Hintze, s 103, plansch 73:7. Skala 1:2.

2.

Ludvig XVIII (1755–1824), konung av Frankrike. Porträtt, höger profil, otidligt signerad Posch, utan årtal, men daterbar till 1814. Jfr medalj i brons, signerad Andrieu, B den 4 juni 1814 och Hintze, nedan. 77 mm, 82,65 g. Medalj i svart patinerat järn. KMK utan invnr. Hintze, variant till s 27, nr III och liktydig med där följande citat, enär känd av Hintze bara i gipsavgjutning: "Weiter gibt es noch ein anderes, nur in Gipsabgüssen nachgewiesenes Modell, auf dem das Brustbild nach rechts erscheint." Skala 1:2.

3.

von Helvig, Carl Gottfried (1765–1844), svensk-preussisk generalfälttygmästare. Porträtt, höger profil, signerad Posch F 1814, i nederkanten "MINERVA HIELP" åsyftande von Helvigs valspråk. 89 mm, 62,27 g. Medalj i svart patinerat järn. KMK invnr 100 087. Ej upptagen i Hintze. Wiséhn, I, SNT (Svensk Numismatisk Tidskrift) nr 7, 1989. Skala 1:2.

4.

Iffland, August Wilhelm (1759–1814), generaldirektör för Berlins statsteater. Porträtt, höger profil, signerad Posch F 1809, 94 mm, 94,93 g. Medalj i svart patinerat järn. KMK utan invnr. Hintze, s 33, serie VII:4. Skala 1:2.

5.

Wieland, Christoph Martin (1733–1813), diktare. Porträtt, vänster profil, osignerad 1809, 89 mm, 77,45 g. Medalj i svart patinerat järn. KMK invnr 7608:5. Hintze, s 33, VII:2. Skala 1:2.

6.

Karsten, Dietrich Ludvig Gustav (1768–1810), statsråd och ledare för preussiska gruv- och bergverksindustrin, mineralog. Brösbild, vänster, otidligt signerad 1809, 88 mm, 81,61 g. Medalj i svart patinerat järn. KMK invnr 8092. Hintze, s 25, serie VI:74. Skala 1:2.

7.

Klaproth, Martin Heinrich (1743–1817), medicinal- och sanitätsråd, professor i kemi vid Berlins universitet, kemist och naturforskare. Brösbild, vänster, signerad Posch F 1809, 87 mm, 75,15 g. Medalj i svart patinerat järn. KMK invnr 7608. Hintze, s 25, serie VI:75. Skala 1:2.

8.

Hermbstädt, Sigismund Friedrich (1760–1833), översänitetsråd och professor i kemi och farmaci (läkemedelsberedning) i Berlin. Bröstdbild, höger, otydligt signerad Posch F 1809, 85 mm, 60,10 g. Medalj i svart patinerat järn. KMK invnr 7608. Hintze, s 25, serie VI:76. Skala 1:2.

9.

von Herder, Johann Gottfried (1744–1803), teolog, skriftställare och diktare, på Goethes inrådan hovpredikant och överkonsistorialråd från 1776 och från 1801 president i överkonsistoriet i Weimar. Bröstdbild, höger, osignerad, utan årtal, enligt Hintze omkring 1822, 98 mm, 83,72 g. Medalj i svart patinerat järn. KMK invnr 7608. Hintze, s 32, serie VI:181. Skala 1:2.

10.

Ørsted, Hans Christian (1777–1851), dansk fysiker, professor. Bröstdbild, vänster, signerad Posch F 1822, 85 mm, 70,17 g. Medalj i svart patinerat järn. KMK utan invnr. Ej upptagen i Hintze. Skala 1:2.

SVENSKA

11.

Crusell, Bernhard Henrik (1775–1838), musiker. Bröstdbild, vänster, signerad Posch F 1822, 88 mm, 62,61 g. Medalj i svart patinerat järn. KMK invnr 6777:20. Ej upptagen i Hintze. Skala 1:2.

12.

Hisinger, Wilhelm (1766–1852), brukspatron, kemist och mineralog. Bröstdbild, höger, signerad L Posch F 1827, 88 mm, 91,48 g. Medalj i gips, vit figur mot blå botten, brun glasad ram. KMK invnr 7608:3. Hintze, s 33, serie VI:191. Skala 1:2.

13.

Gahn, Johan Gottlieb (1745–1818), kemist. Brösbild, höger, signerad Posch F, utan årtal, omkring 1822, 84 mm, 79,34 g. Medalj i svart patinerat järn. KMK utan invnr. Ej upptagen i Hintze. Skala 1:2.

14.

Berzelius, Jöns Jacob (1779–1848), kemist, professor, friherre. Brösbild, vänster, Posch F 18(22?), oläsligt årtal, förmodligen 1822, jfr nedan Berzelius nr 15. 86 mm, 54,88 g. Medalj i svart patinerat järn. KMK utan invnr. Ej upptagen i Hintze. Skala 1:2.

15.

Berzelius, Jöns Jacob (1779–1848), kemist, professor, friherre. Brösbild, vänster, signerad Posch F 1822, 89 mm, 74,09 g. Medalj i porlän, vit figur mot blå botten. KMK invnr 6786. Ej upptagen i Hintze. Skala 1:2.

Fotografianvisningar:

Fig 1–9, 11–13, 15, Bengt Lundberg, RIKf RAÄ-SHMM

Fig 10, 14, Gunnel Jansson, RIKf RAÄ-SHMM

Olaus Petri och fordomdags mynt

Sveriges främste kyrkliga reformator, Olaus Petri (1493–1552), har i sin "Svenska krönika" lämnat uppgifter om medeltida myntförhållanden. Först en bakgrund. — Det enda mynt som till en början präglades, var penningen, slagen i silver. Penningen ställdes i förhållande till viktsystemet — 1 mark = 8 öre = 24 örtugar — men efter växlande beräkningsgrunder, i det att man i Svealand räknade 8, och i Götaland 16 penningar på örtugen. Till en början bör väl, åtminstone i princip, en mark silver ha motsvarats av en mark penningar, men med tiden försämrades myntens finvikt och halt, och relationen mellan mark silver och mark penningar försköts alltsedan 1100-talet mer och mer till penningmarkens nackdel. Olaus Petri ger i sin krönika en i huvudsak fullt korrekt redogörelse för dessa förhållanden:

Så skal man ock weta, at fordomdags war här litit mynt i landet, men thet war gott silff mynt, så mykit thet war, så at en lödig mark silff thet war en mark peninga, huilkit ock noogh bewijsas kan med Sichtuna mynt, ther fyra små peninga halla itt halfftt qwintin silff. . . * Så med tijdhen begynte myntet förwerras och settes kopar ther til med och bleoff så åtskild at i myntet, at thet gamla kallades mark, öre ock ortugh i silff, men thet som kopar war med vthi kallades mark, öre eller ortugh, rek-nade eller talda. Tala och gamla laghböcker om dobbel mark, karlgilla och köpgilla, och mark karlgil synes haffua warit bettere än mark köpgil, ja, mark karlgill kan tilewentyr haffua warit mark silff och thet andra myntet haffuer kallas köpgillt.

Vid mitten av 1200-talet förhöll sig tydligen silvermarken till penningmarken såsom 1 till 2; ett århundrade senare hade differensen mellan de båda värdeenheter uttydligare ökat

och kunde anges genom relationen 1:5. För tryggande av silvertillgången i och för myntningen, förelåg redan under Magnus Erikssons tid en kunglig förordning, vilken förpliktade främmande köpmän att vid förtullning av varor lämna en viss silvermängd till kungens mynthus.

Olaus Petri historiska skrifter gyllades inte av Gustav Vasa som också framgångsrikt förhindrade tryckning. I Sverige kan man annars knappast tala om någon historieskrivning före den "Svenska krönikan." Här tecknades vår historia före Gustav Vasa på ett nyktert och relativt objektivt sätt, med en religiös syn på den historiska utvecklingen.

IW

* Se N L Rasmusson, Myntkunskap och Myntsamlare. Numism. Medd. XXVII (1933), s 120. En halv kvintin (1,66 g) skulle vara någorlunda lagom för ett sigtunamynt från Olof skötkonung, inte fyra. Möjligen har förkortningstecknet gällt lod, inte kvintin (1/2 lod blir 6,58 g).

Kejsarinnan som var medaljkonstnär

Av Ian Wiséhn

Storfurst Paul Petrovitj (1754–1801) hade just förlorat sin hustru Natalja Alexejevna (tidigare prinsessan Vilhelmina av Hessen-Darmstadt), som avlidit i barnsäng, då hans mor Katarina II av Ryssland föreslog honom en ny gemål. Paul svarade glatt: "Blond, brunett, liten, stor?" Paul ingick följaktligen ett nytt äktenskap, denna gång 1776 med prinsessan Sofia Dorothea av Württemberg (1759–1828), liksom kejsarinnan född i Stettin. Hennes blivande make Paul (Paul I, 1796–1801) var till sin läggning despotisk, oberäknelig, inkompetent och behandlade sina underlydande alltför hårt. Många ansåg honom som helt galen.

Den unga storfurstinnan, som i Ryssland kallade sig Maria Feodorovna, var utrustad med alla egenskaper, som gjorde henne till en förträfflig hustru, hade fått en solid uppfostran, ägde älskvärda talanger, var liksom svärmodern erotiskt intresserad, men hade också några fel. Hennes sparsamhet, vilken växte till girighet, smak för att lysa, lust för pomp och ståt och för små hovintriger gjorde henne knappast populär. Så länge Katarina II levde kunde Maria Feodorovna inte blanda sig i statsangelägenheterna. Sedan hennes make uppstigit på tronen eftersträvade hon en politisk roll. Denna inblandning i styret av Ryssland hjälpte knappast Paul I, som 1801 blev mördad i sin sängkammare av en grupp officerare. Tillsammans var dock Paul och hans gemål lyckliga och fick flera barn.

Även i konstnärligt hänseende har Maria Feodorovna gjort sig känd – hon var nämligen också gravör och medaljkonstnär. För sitt nöje, som en hobby, började hon redan som storfurstinna gravera gemmer och medaljer. Som lärare hade hon bl a Carl Leberecht (1749–1827), som var anställd vid kejsarliga myntet i S:t Petersburg som medalj- och gemgravör. Många av hennes samtida berömde de arbeten som hon utförde. Visst hade hon talang, men man får nog ändå betrakta henne som en diletterant i medaljgravörens yrke.

Maria Feodorovna är främst känd för medaljen över Alexander I (fig 3)

1. Storfurstinnan Maria Feodorovna av Ryssland, född Sofia Dorothea av Württemberg. Kopparstick utförd i Paris 1782 av Castors. Reprofoto: RIK-foto.

med anledning av erövringen av Paris 1814. Denna medalj, som finns utförd i guld, silver och brons, mäter 65 mm. Motiven till sina arbeten hittade hon i sin närmaste omgivning, som tex är fallet med medaljerna över Katarina II (1789), Paul I (1801) och Alexander I (1814). Hon utförde även självporträtt.

2. Maria Feodorovna, kejsarinna av Ryssland. Medalj utförd 1826 av greve Feodor Petrovitj Tolstoy (1783–1873) i harts (?) och överdragen med bronsfärg. Medaljen är ägnad 50-årsminnet av Maria Feodorovnas giftermål med Paul I. Foto: Gabriel Hildebrand, RIK-foto.

I svensk ägo finns en medaljong i keramik av Maria Feodorovna, som föreställer Katarina II som Minerva, (fig 4) dvs den romerska gudinnan som var beskyddarinnan för allt slags hantverk och konstskicklighet – främst kvinnlig slöjd. Detta måste ha varit ett motiv som intresserade den konstintresserade kungliga artisten.

Av hennes bevarade arbeten finns de flesta kvar i Sovjetunionen. När det gäller en konstnär av kunglig börd finns det alltid de som ifrågasätter om hon verkligen gjort allt själv eller om andra konstnärer hjälpt till vid utförandet. Det är naturligtvis möjligt att tex Leberecht gjorde det slutliga arbetet med hennes medaljer, men om detta vet vi idag ingenting.

Litteratur:

Bolzental, H, *Skizzen zur kunstgeschichte der modernen medaillen – arbeit (1429–1840)*. Berlin 1840, sid 325–326.

Forrer, L, *Biographical dictionary of medallists*. Vol II & III, London 1904 & 1907.

Thieme, U & Becker, F, *Allgemeines lexikon der bildenden künstler von der antike bis zur gegenwart*. Band 24, Leipzig 1930, sid 91–92.

3. Medalj över Alexander I, utförd av Maria Feodorovna med anledning av erövringen av Paris 1814. Teckning hämtad ur Forrers arbete 1904.

4. Katarina II som Minerva. Medaljong utförd av Maria Feodorovna, troligen från 1790-talet. Keramik. Foto: N Lagergren, ATA.

5. Maria Feodorovna som änka. Målning av G Dawe. Reprofoto: RIK-foto.

En vaxpoussering över Fredrik Ulrik von Höpken

År 1895 överlämnades till Nordiska museet en vaxpoussering över en ung svensk adelsman. Givare var fru D Adlercreutz (född von Knorring), som var en bland många som ville satsa på det nya rikstäckande museet. Vaxpousseringen, som mäter 12,3 cm i diameter, är utförd i vit vax och är inramad i en enkel guldring. Bilden föreställer greve Fredrik Ulrik von Höpken som föddes 1745 i Stockholm (hovförsamlingen). Han kom aldrig att få någon befattning utan var fortfarande studerande då han avled 1766 på Fågelsta i Salems socken, Södermanland. Den

unge greven hade emellertid en betydelsefull far — greve Anders Johan von Höpken (1712–1789). Denne var riksråd, president i kanslikollegium, Kungl Vitterhets, Historie och Antikvitetsakademiens förste preses 1786, en av de aderton i Svenska akademien 1786. Den äldre von Höpken var grundligt lärd och mycket vitter. Han utarbetade 1753 planen till den av drottning Lovisa Ulrika inrättade Vitterhetsakademien. Över honom finns flera präglade medaljer, bl a två av Daniel Fehrman.

Vem har utfört vaxpousseringen? Troligen är den gjord av medaljgravören Daniel Fehrman (1710–1780). Endast ett fåtal av Fehrman dä:s vaxpousseringar finns bevarade, alla utförda i vit vax. Porträttet över Fredrik

Ulrik von Höpken är nog ett slutgiltigt arbete. Det var säkert inte meningen att det skulle bli någon medalj.

Idag räknar vi Daniel Fehrmans arbeten bland medaljkonstens främsta, men hans samtida betraktade honom med en viss nedlåtande överlägsenhet och kritiserade gärna hans förmåga att teckna. Fehrman, som var elev och efterträdare till den store Johann Carl Hedlinger, jämfördes alltid med sin lärare — en jämförelse som måste utfalla ogynnsamt för Fehrman. En modern betraktare måste dock beundra porträttet över von Höpken för dess elegans och suveränt framställda kläder. Är den möjligen beställd av familjen von Höpken, till minne av en för tidigt avliden son?

Ian Wiséhn

Vaxpoussering över greve Fredrik Ulrik von Höpken. Bilden troligen utförd av medaljkonstnären Daniel Fehrman. Ur Nordiska museets samlingar (inv nr 80084). Foto: ATA.

Finland

Det nya finska jubileumsmyntet för ishockey-VM

Den 16 april utgavs ett 100 marks silvermynt med anledning av världsmästerskapen i ishockey i Åbo.

En bruten linje på åtsidan avbildar Åbo slotts kontur. På valörsidan ses en stiliserad målvakt i försvarsställning.

Myntet har utformats av skulptör Arto Lappalainen. Bokstaven M hänvisar till myntdirektör Raimo Makkonen. Legeringen är 830/1000 silver och 170/1000 koppar. Vikten är 24 gram och diametern 35 millimeter. Randen är slät. Upplagan är 150.000.

38 konstnärer deltog i tävlingen.

Aimo Linkosalmi

Åtsida: Åbo slotts kontur, SUOMI FINLAND 1991.

Frånsida: ishockeymålvakt, 100 MK.

Norge

De nya norska mynten med kung Haralds porträtt/namnchiffer förbereds som bäst. Under 1991 slås emellertid mynten från kung Olavs regering och med samma årtal så långt in på 1992 som är nödvändigt tills de nya är färdiga. Den Kgl. Mynts präglingskommitté är i huvudsak klar med hur mynten skall komma att se ut. Tioöringen kommer troligen att försvinna under 1993 (i Sverige sker detta som bekant 1992 och samtidigt får vi en ny 50-öring, sägs det).

Räknefråga

Bondgumman ville ha 12 styver för sina smultron men grevinnan bjöd bara 6 skillingar riksgälds (1854). Vem förlorade?

Svar i ett senare nummer. Rätt svar belönas med en utställningskatalog.

Red.

MEDALJNYTT

Medaljbekänning i USA

Den förnämsta bekänningen i USA för medaljkonstnär är American Numismatic Society's *J. Stanford Saltus Medal*. I år har den tilldelats skulptören Eugene Daub för "singular achievement in the art of the medal." Han har utfört arbeten för United States Mint, Society of Medallists, American Medallic Sculptures Ass. m.fl. Blå utförde han den originella medaljen till FIDEMs kongress och utställning 1987 hos American Numismatic Association i Colorado Springs. Medaljen till 100-årsminnet av Statue of Liberty 1886-1986 fick han också utföra som vinnare i en stor tävling.

LL

ORDENSNYTT

Nya Malta-orden

Sign Peterborough i *The Daily Mail* (London) rapporterade den 27 okt 1990, att en av republiken Malta instiftad ny utmärkelse bär en slående likhet med den brittiska S:t Mikael's- och S:t Georgs-orden.

"Kommandörer och riddare, flertalet därav diplomater, bliva säkerligen icke behagade av bruket av deras egna blåa, röda och blåa band för den nya maltesiska Förtjänstorden," citerar vidare *The Heraldry Gazette*. The official newsletter of the Heraldry Society (London), New series XXXIX, March 1991, s 4. - *Gazetten* aviserar även en heraldisk kongress i Carceres, Spanien, i september 1991 (jfr *SNT* nr 3/1991: 50).

L. P-n

Kungl Myntkabinettets
utställningskatalog
från 1986
"Guldskatten från
regalskeppet Kronan"
finns i ny upplaga.

Pris 36 kr + ev porto.

Tel. 08-783 94 29

Over 25 Years we offer
Banknotes of
the World Mostly first Class
at fair price.
We sell-buy-trade.
Free Lists on request.

NORAY AG

Unter dem Walde
Ch-3932 Zeneggen VS
Switzerland

Köpes

1/6 Riksdaler: 1773, 1774, 1783 RXE,
1809 (Karl XIII), 1815, 1817, 1828.
1/4 Riksdaler Specie: 1833.
1/8 Riksdaler Specie: 1830, 1836, 1837.
1/16 Riksdaler Specie: 1849.
2 öre SM: 1755 (u. punkt efter årtal).
Vissa stampvarian.: 1746, 1757, 1758, 1765.
1 Skilling: 1812
(Likadana pilfjädrar som 1814-1817).
1 Skilling Banco: 1853, 1854.
1/6 Skilling Banco: 1844/35 (Oskar I).

Sten-Olof Andersson

Smålandsvägen 20 - 611 56 Nyköping
Tel. 0155/69616 (18.00-23.00)

Riksantikvarien i fara

Riksantikvarien och numismatikern Bror Emil Hildebrand var den förste av detta ämbete som flitigt reste runt i landet. Han var också den förste som krävde några semesterveckor varje år. Helst reste han tillsammans med familjen till Gustavsberg invid Uddevala på västkusten. Vid denna anläggning kunde han njuta av bad och frisk luft. Resorna kunde dock även innebära faror, något som vi förstår av ett brev från Hildebrand till dansken C J Thomsen den 20 september 1850:

Jag kan ej nog tacka Gud för det beskydd jag rönt under mina sommarresor. Tre gånger var jag i ögonskenlig lifsfara. Utför en brant backe i Wermland skenade hästarne med diligencen, på hvars tak jag satt. En rask medpassagerare räddade oss genom att rycka omkull hästarne just i det ögonblick vi voro färdiga att nedstörta i ett bråddjup. I Göteborg

nedstörtade jag på ett ångfartyg genom en af besättningen oförsigtigt öppnad lucka. Jag fick svåra stötar och blesyrer, men kom utan benbrott eller annat förderf från äfventyret. På hemvägen råkade jag med de mina ut för en förfärlig storm mellan Norrköping och Stockholm. Störtsjöar gingo ofta öfver oss och genomblotte oss; mycket förderfvades på fartyget; men vi kommo till slut i lugn inom skären. Gud var lof att jag åter sitter oskadd med alla mina i det trefliga hemmet.

Om Hildebrand omkommit redan 1850 skulle han knappast ha räknats som mer än en medelmåttig riksantikvarie. Hans stora medaljarbeten var ännu oskrivna och arbetet med nya lokaler för samlingarna låg fortfarande i sin linda. Tack vare ödets nyck fick Hildebrand ytterligare 30 år på sig att ställa samlingarna i ordning och öka intresset för de arkeologiska föremålen. JW

Fynden från Helgeandsholmen

I en tidningsnotis från omkring 1894-1895 finns följande uppgifter:

På Helgeandsholmen fann man i lördags vid på sjöbotten verkställda dragningar en blecklåda af hög ålder, hvilken, sedan den med möda öppnats, befans innehålla hvad man skulle kunna kalla ett sibyllinskt blad, nemligen ett pergament med följande af alla tecken att döma mer än två sekel gamla inskription:

Påå Helge Ands Hålme måå ey man Huus och palatzer byggia thy hauffuer man bygt ther watn rann tå hauffuer man bygt på löösan sandh, the Huus ey långhe ståndhe försann! Watnet grauffuer med mächtig hand fast Menskior troo sigh trygga.

Stor del av fynden från Helgeandsholmen samlades av antikvitetshandlaren Hagander. Per Österlund

Karl Johan Petter Larsson i Smedstorp har satt in 100 kronor på banken och kommer nu för att ta ut dem. Kassören räcker honom en hundralapp.

KARL JOHAN PETTER: »Ånej. Försök inte å skoja mej å komma stickandes med en sån lapp, för ja har lämna dej tier, å tierna ska ja ha tebaks, å kom inte me nåra andra än mina, för ja har allt märke på dom, gosse lell.»

AUKTIONSVERKET

STOCKHOLM

Frimärksauktion 27 september 1991

Myntauktion 30 september 1991

Visning onsdag 25 september

torsdag 26 september

11.00 - 16.00 båda dagarna

Gemensam katalog 50 kr inkl. slutpriser.

Postgiro 654-4.

Box 16256, S-103 25 Stockholm, Sweden

Tel. 08-14 24 40

AUKTIONER

Rekordauktionen del 4 i Kristianstad

Klockan 14:50 den 16 mars 1991 klubbade Ingvar Nilsson bort det sista objektet ur Karl-Erik Schmitz storslagna numismatiska samling. Därmed satte han punkt för det mest omfattande myntsamlarprojektet i modern tid som, med "obegränsade resurser" tog sin början för drygt 15 år sedan. Denna fantastiska samling, som ju innehållit Sture-marken och i stort sett hela den samlingsbara svenska myntserien från Gustav Vasa (utom plåtmynt men med sedlar och polletter) har nu skingrats. Att det varit eftertraktade samlarobjekt vittnar de sedan hösten 1989 välbesökta fyra auktionstillfällen i Zürich och Kristianstad samt den totala omsättningen på nästan 22 miljoner kronor.

Nya samlare

Den sista delauktionen, i Kristianstad, omfattade resterande mindre dyrbart material, överlag i normalkvaliteter för respektive period men "förgyllt" med en del roliga och rara varianter. Den i likhet med del 3 stencilerade auktionsförteckningen innehöll också ett mindre antal modernare objekt, främst sedlar som ej nådde de relativt höga minimipriserna i Zürich (del 2), men som nu skulle säljas till bästa anbud. Villkoren var alltså ytterst gynnsamma och samlarna hörsammade verkligen kallelsen. Likt förra delauktionen kom samlarna från såväl Norrland, västkusten, mellansverige och naturligtvis, nästan manstarkt från Skåne. Glädjande nog väckte auktionen också intresse hos nya, blivande samlare och arrangerande Kristianstadortens Numismatiska Förening kunde räkna in ett flertal nya medlemmar. Ett stort antal brevansubud vittnade om engagemang även bland frånvarande samlande medlemmar.

1500-talet

Tio Gustav Vasa Svartsjö-dalrar utgjorde det mest minnesvärda bland detta sekels utbud. Normalt är dessa präglingar mer eller mindre skadade genom upprävaringar, förgyllning eller med spår av hänggölor eller infattningar. Auktionsexemplaren utgjorde med få undantag dalrar i sådant skick och såldes för mellan 2300 och 6400 kronor. Några oskadade normalslita, ganska vackra dalrar betalades med mellan 4000 och 6000 kronor. Stockholmsdalern 1559 med den åldrade Gustav i långskägg hade små hängspår men betalades ändå med 7200 kronor. Bland de mindre silvermynten kan nämnas en tidig 1/2-mark 1537 med kraftigt naturligt slitage men utan övrig åverkan (1100 kr) och Johan III:s 2-mark klipping 1569 i gott skick (2500 kr). Sistnämnda mynt be-

Tidigare artiklar införda i *SNT*
nr 2 1990 (1)
8 1990 (2) — 4/5 1991 (3)

skrevs ha en pilspets i stället för ruta efter PROTECTOR men svagprägling gjorde tolkningen diskutabel. Bitecknet, som normalt är en liten romb, kan tolkas som en trekant ("pilspets"), vilket kan ha åstadkommit genom en skadad eller snett i stampen inslagen romb-puns eller genom ofullständig handgraving. Närmare studier av privatägda och museiexemplar kan förhoppningsvis bekräfta hur det förhåller sig och därmed hur sällsynt ("unik"?)-varianten kan vara.

1600-talet

Gustav II Adolfs och Kristinas kopparmynt samt drottningens silverpräglingar dominerade utbudet från stormaktstiden. Bland fåtalet kopparklippingar utropades ett sannolikt mycket sällsynt hammarpräglat öre 1626 med "liggande sexor." Det estetiskt uppseendeväckande resultatet åstadkoms kanske av en ovan gravör, stressad av skriande brist på stampar till den myntning som kungen ställde så höga förväntningar på. Sexornas "fall" kan ju även ha blivit gravörens... Den obesvarade hypotesen till trots kämpade en ettöressamlare till sig den bevarade vittnesbörden för 2500 kronor.

Sätters kopparmynt representerades av 73 runda, variantrika öresmynt, däribland det rara 1/2-öret 1627 i dåligt skick (1110 kr). Ett något bättre (!) exemplar av samma svåra årtal identifierades dock oväntat i en lot med tre 1/2-ören, där ett exemplar misstolkats som en vanlig "1628." Den kunnige köparen kunde därmed bärga ett av dagens fynd för endast 480 kronor.

Auktionens intensivaste och längsta budkamp inspirerades av utrop nr 95, ett välbevarat öre 1628 präglat i Nyköping. Vad som särskilt lockade några entusiaster var en bladprydnad mellan riksvapnets krona och sköld, varianten dessutom kännetecknad av nio "diamanter" i kronans band. Denna variant har som närmaste

Kungl. Myntkabinettet

Utställningar: Ingång Narvavägen
(hörnet Linnégatan) 2 tr, Stockholm

Specialutställningar:
"Ur dolda gömmor"

Ring i övrigt telefon 08-783 94 00
för information.

Museet:
Tisdag – söndag 12–17
Måndag stängt

Besöksstid: tisdag 13–16
ingång Narvavägen

Besöksadress
(efter överenskommelse om tid
per telefon): Storgatan 41

Postadress:
Box 5405, 114 84 Stockholm
Tel: 08-783 94 00

motsvarighet den välkände kopparmyntsamlarens, apotekare Gustav Cavallis exemplar nr 209, som på dennes auktion 16 september 1927 såldes för då höga 37:75. Myntets detaljer innebär att man sannolikt kan sekvensbestämma dess tillkomst i anslutning till präglingen av 1628 års märkliga typvariant med pilsköldar på ömse sidor om riksvapnets sköld. Dessa omständigheter orsakade en mycket livlig budgivning, som startade på 200 kronor och under stigande förväning och sorl inför auktionspubliken steg till 4100 kronor. En blivande specialist på dessa tidiga kopparmynt kunde därmed lägga ytterligare ett intressant mynt till sina övriga hemma i Småland.

Numismatiskt smågodis tillfredsställde samlarna även bland Kristinas mynt. 60 utrop 1/4- och ettören erbjöd även den "meste" variantsamlaren stimulans och klubbade priser blev som regel åtskilligt över de första försiktiga, låga startbudena. Detsamma gällde resterande 43 riksdalrar i skiftande kvaliteter som "konsumerades" mest av en skånsk specialist till, i stort, normala priser. Ett trevligt exemplar av "lokalmyntet" 8 skilling – präglat i koppar i samband med danskarnas belägring av Kristianstad 1677–1678 – köptes förmodligen av en skånsk gentleman för 1700 kronor. Efter denna period stabiliserade sig snart såväl den svenska historien som auktionens prisbild.

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppgiv samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel 046-14 43 69

1700-talet

Till prisfynden denna period måste räknas Karl XII:s dukat 1708, något bucklig, annars normal 1+, som denna gång (!) såldes till en samlare för endast 4550 kronor. Samma exemplar såldes på auktion del 3 för 5600 kronor (redan då billigt) till en icke närvarande mynthandlare i Stockholm, men återlämnades då beskriven kvaliteten inte motsvarade förväntningarna. Prismässigt hade det emellertid varit motiverat att handla annorlunda. . .

Bland resterande få mynt från frihetstiden kan framhållas ett annat fynd, öre KM 1724 med avsmalnande pilvingar (Lindgren 170) – ett välbevarat exemplar med ljusbrun, vacker patina. Detta exemplar har den karaktäristiska stampklumpen i sköldens nedkant ut mot kanten, vilket antagligen snabbt förkortade fransidesstampens tjänstetid – en bidragande orsak till variantens sällsynthet idag. Typen med avsmalnande pilvingar var den gängse förekommande alltså Ulrika Eleonora introducerade det lilla öret kopparmynt 1719. 1724 infördes dock den trubbiga pilvingen, som med smärre modifiering bibehölls till 1778 – sista präglingsåret för det "rena" kopparöret. Schmitz exemplar hade dessutom en i stampen graverad punkt mellan 17 och 24, en kurios detalj i den för övrigt sparsmakade, välbalanserade myntbilden – en klar kontrast till de ofta överdådigt utsmyckade större silvermynten. Samlaren som denna dag kunde komplettera med en så fin liten klenod kände dubbel glädje – dels var det en sedan länge gåckande variant som nu hamnade "rätt", dels var det till ett pris – 300 kronor – som antydde att varianten lämnats obemärkt av i stort sett hela den närvarande sammlarkåren.

Bland övriga, särskilt fascinerande numismatiska objekt kan nämnas Avesta myntpolletter 1721 (10 mark KM) och 1722 (5 mark KM) i prydligt skick, vilka betingade 2010 kronor styck. Särskilt myntpolletter men likaså flertalet övriga slags polletter röner allt större uppmärksamhet och berättigad efterfrågan, det visade försäljningen den andra auktionsdagen. En fullgod Avesta-präglad 5-kopek 1787 med den numismatiskt ointressanta men annars kuriösa, angivna proveniens "kyrkoherden i Döderhult 1796" klubbades för 3300 kronor. Ett exemplar av Gustav IV Adolfs kopparprägling 1794 präglad på ett öre SM 1740, av den tidiga stampen med bred pilvinkel och en gång tillhörigt samlarlegenden Algård, kostade 2300 kronor – förmånligt med tanke på att endast 13 exemplar är spårade, av Sonny Serrestam, i privata samlingar och den knapp är företrädd i offentliga samlingar.

Moderna mynt

Silvermynten från 1700- och 1800-talen var i likhet med del 3 av ringa omfattning, betydelse och kvalitet, varför priserna också var modesta. Därför överväger kop-

Mitt i City PEO Mynt & Frimärken

Med stor sortering av
Mynt • Sedlar • Medaljer
Frimärken • Vykort
Aktiebrev • Tillbehör

Drottninggatan 19, Box 16245
103 25 STOCKHOLM
Tel 08-21 12 10

parmynten i rapporteringen, dels för att Zürich-auktionen merendels omfattade det kvalitetsmässigt bästa av silvermynten och dels för att det äldre kopparmaterialet är så variantrikt att det bäst kan uppskattas på hemmaplan såsom i Kristianstad.

Ett av de årgångsmynt från den tidiga Bernadotte-perioden som på senare är uppmärksammat speciellt i värderingskatalogerna är den sista Avesta-präglade 1/4-skillingen, 1830. Den är känd att vara mycket svår i högre kvalitet. Det var därför med spänning samlarna av dessa mynt såg fram emot att få se det som kvalitets 8/9 (01) beskrivna exemplaret. Utgångspriset höjde förhoppningarna åtskilligt – endast 60 kronor. Det klubbade priset blev emellertid 15 gånger högre, 925 kronor. Att det inte blev betydligt högre förklarar av att åtsidan präglats med en oerhört sliten åtsidesstamp som i kombination med svag präglingsåstadkom en mycket diffus myntbild. Kronan var nästan av "streckkaraktär" men den ljusa patinan och spår av lyster visade ändå att det var ett i praktiken ringa cirkulerat mynt. Inte heller i denna storsamling fanns alltså en välpräglad, cirkulerad 1/4-skilling 1830. . .

Occur Gustav V:s material kan noteras många "korta" årsserier (dvs 1, 2 och 5 öre) i höga kvaliteter – men endast några få verkliga praktexemplar – som såldes till goda priser. Under Gustav VI Adolf fanns en nästan komplett uppsättning årsserier 1952–1973 i sk Österlund-kvalitet. En noggrann granskning visade dock att samlare med "perfektionistisk" inställning endast kunde bli nöjda med årsseriet 1960 och några från övriga 60-talet. Detta är värt att konstatera, eftersom en motsvarande uppsättning årsserier såldes på en föreningsauktion i Kristianstad för några år sedan till då mycket höga belopp till samlare. Kvaliteten med många "riktiga speglar" utan märken överträffade dock Schmitz' exemplar. De nu uppnådda priserna överraskade heller inte någon. "Superexemplaren" är inte så vanliga som de "låga" priserna tycks visa, efterfrågan är å andra sidan inte heller vad den var för 10–15 år sedan. Kanske kommer detta samlarområde snart att möta en prisrenässans. . . ?

Okänt provmynt

En av auktionens överraskningar alla kategorier var det provmynt som under nr 528 bjöds ut till en likaså häpen auktionspublik. Denna hittills obeskrivna präglings- och storlek och vikt ungefär som ett bronsöre, bär Gustav VI Adolfs porträtt med omskriften "GUSTAF · VI · ADOLF · SVERIGES · KONUNG ." samt på fransidan det kungliga spegelmonogrammet mellan årtalen 1882 och 1967. Stampställningen är noll grader. Randen är slät. Fransidan är bildmässigt identisk med en provprägling i järn (SMF P31) men kombinationen med porträtt och präglings- och brons har alltså inte varit allmänt känd tidigare och saknas likaså i den senaste, reviderade förteckningen över Bernadotte-periodens provmynt i Svensk Myntförteckning. Denna präglings tyder på att man hade långt framskridna planer på antingen en minnesprägling till kungens 85-årsdag, möjligen i ädel metall, eller introduktion av en ny ettöresdesign. Avsikten kan också ha varit att införa en helt ny typserie med annorlunda porträtt. Det går heller inte att utesluta att man provmodellerat någon ny slags belönings-jetong, men det är i så fall märkligt att provpräglingen gjordes så liten. Vidare efterforskningar hos Myntverket och i arkiv kan möjligen kasta en förklaringens ljus över denna numismatiska nutidsgåta. Tillsvidare kvarstår nämnda präglingsfakta samt att Schmitz genom Ingvar Nilsson förvärvade provpräglingen hos Strandbergs mynthandel, Stockholm, för ett tiotal år sedan till en kostnad av 2500 kronor. I Kristianstad var flera övertygade om dess officiella status som provprägling från Kungliga Myntet i Stockholm och bjöd friskt tills den slutligen klubbades för 2610 kronor till en entusiastisk ettöres-samlare.

Sedelavdelningens 90 utrop möttes av livlig budgivning. Särskilt 1900-talets sedlar från de första decennierna i ovikt skick eftertraktades. Detta kan exemplifieras med 10 kronor 1917 (1310 kr), 10 kronor 1940 med vit medaljong (1860 kr) och stjärnmärkta 5-kronorserien 1956 (1000 kr). Missade man någon av dessa fanns möjlighet att "trösta sig" med en "lax", dvs tusenkronorsedel 1939 i cirkulerad kvalitet för 800 kronor. Det handlade dock inte om någon rabatt i reda pengar, eftersom sedlar av denna äldre typ dragits in av Riksbanken och därför ej är giltiga betalningsmedel längre. Men som konsttryck och numismatiskt intressant objekt har de fortfarande ett värde.

Polletter

Till de minst utforskade områdena hör svenska polletter. De äldsta bevarade är från tidigt 1600-tal, präglade i koppar, näver och läder. Då var det ofta de gamla järnbruken och gruvföretagen som utgav såväl kvitto- som myntpolletter att tjäna som enkla administrativa redskap och även som "lokalmünt" i brist på reguljära

växelmynt. Brukspatronerna insåg också att polletter dels var ett intelligent sätt att hålla igång en rörelse med anställda utan att i onödan ge ut reda pengar och dels ett sätt att i praktiken göra personalen liv egen. Myntpolletterna eller dess motsvarighet var endast "giltiga" i patronens egen brukshandel och med den låglönepolitik som gärna tillämpades gick det knappast att spara några "flyttpengar" i en barnrik familj. Mot denna korta bakgrund kan de äldre brukspolletterna ses som ett ytterst intressant och nästan nödvändigt komplement till en allsidig svensk myntsamling. Bristen på aktuell heltäckande beskrivande pollettlitteratur har resulterat i liten efterfrågan, litet utbud och låg prisprofil. Trots dessa svåra men likväl utmanande samlarvillkor ägnar sig en liten krets entusiaster utspridda i landet åt dessa "folkliga pengar." För hundra år sedan var intresset desto livaktigare, främst genom utgivningen av Stiernstedts pollett-beskrivning (fortfarande den bästa referensen och eftersökt) och större tillgänglighet (mycket smältes dock ned och förstördes, därav polletternas allmänna sällsynthet). Auktioner i Kristianstad var därför ett sällsynt fint tillfälle att börja samla eller komplettera med olika emissioner.

En del av de äldre brukspolletterna hade Schmitz genom Ingvar Nilsson förvärvat av storsamlaren Algård, provenienser som uppgavs under auktionens gång. Det klassiska utbudet kan här bara antydmas med några exempel: Avesta 1 korgh kohl med Markus Kocks sköld och initialer, präglad i mässing ca 1650 (2210 kr), Forsmarks järnverk 1 Kanna Dricka på åttkantig plants (650 kr), Nisshytte järnverk 1 stafurum wedh, koppar (610 kr), Svappavaara kopparverk 10 öres pollett A:I:M med inslaget nr 198 (1950 kr).

Bland de nästan 250 utropen polletter fanns också många "modernare" för transporter, panter (mjölk, vin) och nöjesfält. Flertalet av dessa betalades med en hundralapp eller två. Det trevliga med 1800-talets senare polletter är att de börjar prydas med motiv, exempelvis ångbåtar, spårvagnar, byggnader m.m. De utgivande företagen går i de flesta fall att spåra och läsa mera om. På det sättet kan historia "grävas fram" i närmaste stadsbibliotek

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

*Spec. sedlar
Betalar bra för sedlar före 1930*

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
Tel 08 - 11 08 07

utan att kräva en skolad vetenskapsman. Sambandet till vår postala historia är ju också uppenbar och många kända adresser går säkert att para ihop med såväl brev som vykort. Här finns enormt intressanta möjligheter för den som vill hitta sitt "privata" samlarområde till, nu, låga kostnader.

Epilog

Så slutade den fjärde och sista delauktionen över Karl-Erik Schmitz' fantastiska samling. De avslutande dagarna inbragte knappt 600000 kronor, vilket innebar att hela samlingen totalt såldes för ca 21,7 miljoner. I denna stund var det många som kände ödmjukhet inför minnet av alla klenoder som hopbragts, den ambition som präglat hela projektet och de stora kulturella, numismatiska och ekonomiska värden som hanterats. Sten Törngren, en av de senaste decenniernas flitigaste aktörer på den numismatiska svenska marknaden, sammanfattar här en av många delad uppfattning kring det storslagna som nu passerat revy: "De som haft förmånen att delta på dessa auktioner torde alla ha fått ett numismatiskt minne för livet. Särskilt gäller det nog den första auktionen på lyxhotellet Dolder i Zürich, Schweiz, den 30 november - 1 december 1989. Den stämning som där rådde på lunchen före auk-

tionen har säkert etsat sig fast i minnet hos alla närvarande. En orsak härtill var givetvis de mynt som alla hoppades lägga beslag på. När samlingen byggdes upp under 1970- och 1980-talen var ju målsättningen att den skulle omfatta alla svenska mynt från Gustav Vasa till i dag - med alla årtal och överkomliga varianter. Eftersom priset inte spelade någon roll blev det möjligt att på kort tid skapa denna samling, vars make aldrig skådats.

För deltagarna blev det möjligt att komplettera sina samlingar på ett sätt som tidigare aldrig varit möjligt när någon samling sålts på auktion. Här fanns verkligen tillfällen att fylla besvärliga luckor. Att samla riksdalrar har ju alltid ansetts vara ett av numismatikens adelsmärken. En samlare kunde här, vid ett och samma tillfälle, förvärva ett flertal riksdalrar så sällsynta att de endast är kända i något enstaka, privatägt exemplar och nästan aldrig tidigare varit till salu. En annan riksdalräsamlare, specialintresserad av drottning Kristinas populära riksdalrar, kunde här utöka sin samling med 50 nya varianter. En samlare av exklusiva guldmünt kunde likaså förvärva över 20 dukater av guld från Småland eller Dalarna. Dessa mynt är så sällsynta att de på "vanliga" auktioner förekommer endast någon enstaka gång per år. De som önskade sällsynta varianter eller kopparmynt i exklusivt skick hade här också mycket att hämta. Att göra sådana köp som var möjliga på dessa auktioner skulle kanske annars tagit en livstid. Detta har också utförligt refererats i tidigare artiklar i denna tidning.

Den sista auktionen avslutades värdigt med "ett fyrfaldigt leve för numismatiken, för denna samling, för ägaren Karl-Erik Schmitz och framför allt för mannen som med oändlig möda skaffat samman denna samling och nu på ett föredömligt sätt auktionerat bort dess sista del - Ingvar Nilsson."

Per-Göran Carlsson

*Pengar
får en aldrig
för många.*

Skärpta regler mot skattplundring

Förbudet att använda metallsökare gäller from 1 juli hela landet, inte bara Öland och Gotland, beslutade riksdagen den 23 maj. Det blir också en avsevärd straffskärpning. Förbudet är avsett att förhindra den organiserade

de plundring av gravfält som pågått under senare år. RAÄ/SHMM undantags från förbudet liksom militär och myndigheter under förutsättning att man inte söker efter fornyfynd. Seriösa mineralprospekterare får dispens för yrkesmässig användning. Även amatörarkeologer och rena hobbyletare kan få tillstånd på "antikvariskt ofarliga platser."

Domar har nyss fallit i de båda aktuella målen mot misstänkta skattplundrare angående brott mot kulturminneslagen. De anklagade har befunnits skyldiga och dömts till böter och fängelsestraff.

Om Linné

Med anledning av rubriken Utställningar i majnumret 4/5 · 91 och omnämmandet av Linnés porträtt på Smålands Enskilda Banks sedlar år 1894 kan jag hänvisa till en artikel 19/4 nämnda år.

Linné i affärsrörelsen. Smålandsbankens nya sedlar utsläppas i dessa dagar i allmänna rörelsen, och dermed sprides Carl von Linnés porträtt i mångtusen exemplar över landet. De olika valörerna – 100 kr., 50 kr. och 10 kr. – prydas nämligen var för sig af den fräjdade Smålandssonens bild. Hundrakronesedeln förer en baksida i bruna schatteringar med det af Roslin utförda ryktbara Linnéporträttet i midten inom en ram af slingor och andra ornament. Porträttet är en bröstbild en face af den store naturforskaren, och samma porträtt återfinnes i grön färgning på femtiokronesedelnas baksida, omgifvet äfven der af en konstnärlig ornamentering. Tio-kronesedelns baksida visar deremot i ljusbrun färgning en profilbild af Linné, tagen från Inlanders berömda medalj, som gjordes i vax 1773 och ännu finnes på Hammarby.

Om båda porträtten har man yttranden af Linné sjelf. Sålunda skref han om det af Roslin utförda: "Roslin, som begär af andra 1000 plåtar, målar Linnés porträtt för ingenting och så utmärkt, att intet kan vara mera likt." Om den Inlanderska porträttmedaljen yttrade Linné: "Ett nytt prof af min konungs favör har jag haft genom

Inlanders hand, som modellerat mig i vax och så skickligt, att alla säga, att de aldrig sett något så utmärkt och så likt mig."

Alla tre sedlarne prydas öfverst af Smålands vapen samt till venster af en qvinlig gestalt, föreställande Värends hjeltinna Blenda med draget svärd och stödd på skölden.

Per Österlund

Hver gang Ham'ren siger bum har jeg nok et unikum!

1/6 öre SM / 1 öre KM

Kobbermønten med de to valørsider omtalt i SNT 1991 p. 112–13 har en slægtning i form af en norsk otteskilling 1712 præget på Mønten i Kongsberg og med forside Frederik IV's portræt præget i København¹⁾.

Hvorfor sådanne mønter er præget, ved jeg ikke, men med hensyn til den svenske 1/6 öre SM / 1 öre KM er jeg dog mest tilbøjelig til at placere den som en "skæmtsam tilfældighedsprägning."

Mønten er først præget som normal 1/6 öre SM ved valseprägning i Avesta. Derefter kan forsiden være sleet ned i forbindelse med blankettens formindskelse. Anden prægning er ved hammerprægning foregået i Stockholm, hvor man i stedet for understempel har anbragt et tykt stykke bly på ambolet. Herved bevares det underliggende præg.

Med denne metode har jeg selv i 1978 på Fabrikken MEKA i København ladet præge afbildede misfoster: En københavnsk otteskilling fra Frederik IV forsynet med ny bagside i form af en souvenirudgave af 10 cents mexican silver fra G. Beretta, St. Thomas, Dansk Vestindisk privatmønt, idet prægestemplet til sidstnævnte stod til min rådighed.

Jørgen Sømod

¹⁾ Sven Aagaard: Prøvemønten 8 skilling Kongsberg 1712, NNUM 1979 p. 30–31.

Forf.:s "misfoster." Foto Fritz Engström, KMK.

Rättelse

Som uppmärksamma läsare redan sett blev fransidan till medaljen över *Kolbjørn Skaare* felvänd. Den stående mansfiguren på fransidan blev liggande i stf stående. Så här skall den se ut:

Sparbankerna blir aktiebolag

Sparbankerna skall få bli aktiebolag. På initiativ av sparbanksföreningen föreslår regeringen att sparbankslagen ändras så, att bankerna kan ombildas till aktiebolag redan i år. Regeringen föreslår att ändringarna i banklagen träder i kraft den 1 juli 1991.

Sparbanker kan inte som affärsbankerna skaffa kapital genom att ge ut aktier. Enda sättet för dem att bygga upp ett kapital är att se till att verksamheten går med vinst. Kapital måste sparbankerna ha, för att spararnas insättningar skall vara tryggade. Sparbankerna själva tycker att deras nuvarande form är en black om foten i den allt hårdare konkurrensen med andra bankformer. Eftersom vinsten går till att trygga spararnas pengar blir det inget över för att utvidga verksamheten.

Regeringens förslag (Proposition 136) innebär att sparbanksstämman får besluta att ombilda banken till aktiebolag. Aktierna överförs till en särskild stiftelse, som blir formell ägare till banken. Varje ombildning kräver tillstånd från regeringen. Sparbanksföreningen planerar att bilda ett holdingbolag som blir moderbolag för de ombildade sparbankerna. Även koncernbildningen kräver tillstånd från regeringen.

Liksom sparbankerna i dag skall de nya stiftelserna ha som huvuduppgift att främja sparande.

I dag finns omkring etthundra sparbanker. För varje bank finns minst tjugo huvudmän. Hälften av dem utses av kommunfullmäktige eller landstinget i det geografiska område där banken verkar. Dessa i sin tur utser resten bland bankens sparare. De nya stiftelser som kommer att äga sparbankerna skall ha samma system med huvudmän.

RECENSIONER

Poul Erik Balle Varmose: Mønter, priser og lønninger fra Danmarks senmiddelalder. Klampenborg 1988. 24 s, ill. ISBN 87 - 920200-5-6. Pris 25 DKr inkl porto. Beställes från Forlaget Frie Fugl, Tårnbæk strandvej 101, D-2930 Klampenborg, Danmark; giro nr 4 19 80 26.

Författaren har med det lilla häftet avsikten - för att citera honom själv - "vise sammenhængen mellem mønterne fra dansk senmiddelalder og nogle skriftlige kilder fra samme periode, således att læseren kan få et indtryk af, hvad mønterne oprindelig var værd."

Perioden som behandlas går från Valdemar atterdag (1340-75) till Kristian II:s flykt från Danmark 1523. Myntsystemet och mynttyperna genomgås s 5-9, varefter följer utdrag ur olika källor. S 20-21 återger priser på en del andra varor. Här har författaren också utnyttjat svenska prisuppgifter och räknat om dem i danskt mynt.

Ett nyttigt arbete för samlaren, som härigenom får litet "kött på benen" beträffande sina mynt och deras användning. Notapparaten (s 22-24) ger också en hel del för den uppmärksamme läsaren.

LLI

Rikssantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer: Årsbok 1988-89. 80 s. Illustrerad. Stockholm 1991. ISSN 0348-114X. Pris 60 kr + porto. Försäljs i Historiska Museets butik.

Årsboken inleds med tvenne intressanta artiklar --- "RAÄ vid Indiska Oceanen. Arkeologi som U-landsbistånd" och "Det nya Medelhavsmuseet."

Den sistnämnda bör enligt min mening ingående studeras av de två numismatiska stiftelsernas styrelser med tanke på framtida lösning av KMK:s verkligen prekära lokalfråga. Styrelserna bör allvarligen överväga att redan nu gemensamt planera för vad som kan komma att ekonomiskt krävas av dem. För en privatsamlande skara, som stått och står bakom stiftelserna, är dagens insatsläge inte uppmuntrande: vetenskapen om hur bekostade förvärv i allmänhet "lagras" och blir en notis i en årsredogörelse i bästa fall, uppmuntrar inte till inköp, när andra, angelägna projekt - även ute i landet - kan föreligga. De framtida lokalerna måste förses med ett så säkert, men ändå flexibelt monterbestånd, att flertalet specialområden i varierande omfattning kan fångsla nutida och framtida besökare. En investering för annan ordning kräver därför stora medel.

Den därefter följande myndighetsredovisningen ger en bra inblick i from 1.1.

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppettider
Vardagar 10.00 - 18.00
Lördagar 10.00 - 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-11 50 81

1989 gjorda ändringar i organisation och arbetsuppgifter. Här finns många intressanta uppgifter att beakta.

Från museisidan är KMK:s redovisning mest intressant för oss. Det var roligt att läsa om de fina inköp, som stiftelserna gjorde under budgetåret 1988/89. Illustrationerna var utmärkta.

En särskild rapport lämnades för CNS-projektet.

NUF

VISSTE DU ATT . . .

. . . Erik XIV lät prägla de första reguljära svenska guldmynten år 1568?

. . . Valören kallades ungersk gyllen och upplagan var 5.032 exemplar vilket motsvarar 21,2 kg guld.

Beställ medlemsförteckning från:

SVERIGES
MYNTHANDLARES
FÖRENING

ÖSTRA STORGATAN 20
S-611 34 NYKÖPING

Erik XIV
(1560 - 1568)

AUKTIONER

SVENSKA

- Sept 30 Stockholm, Auktionsverket.
Okt 19 Göteborg, Antikören.
26 Stockholm, Mynthuset
29 Stockholm, SNF:s höstauktion (endast för medlemmar i SNF eller förening ansluten till NNU).
Nov 9-10 Stockholm,
B Ahlström Mynthandel AB.

UTLÄNDSKA

- Sept 17-18 Zürich, SBV.
19-20 Basel, Münzen und Medaillen.
20-21 Solingen, Müller.
23-26 München, Hirsch Nachf.
28 Köpenhamn, Bruun Rasmussen och B Ahlström.
30 Osnabrück, FR Künker.
Okt. 1-2 Osnabrück, FR Künker.
5 Helsingfors, Holmasto.
7-8 London, Glendining's.
9 London, Spink & Son.
14-16 Maastricht, Van der Dussen.
21-22 Zürich, Bank Leu.
26 Trondheim, Riibe.
Nov 6 London, Glendining's.
13-14 Frankfurt/M, SBV.
20 London, Glendining's.
21-22 München, Lanz.
25 London, Spink & Son.
27-29 München, Hirsch Nachf.
Dec 5-6 London, Glendining's.
12-13 London, Glendining's.
14 Helsingfors, Holmasto.

MÄSSOR

SVENSKA

- Sept 29 Växjö, Myntets Dag.
Okt 20 Göteborg, Antikören.

UTLÄNDSKA

- Okt 11-12 London, Coinex 91, British Numismatic Trade Ass.
27 Trondheim, Riibe.
Nov 24 Würzburg, Sammlergemeinschaft Sieboldshöhe/Keesburg.

FÖRENINGAR

ESKILSTUNA NUMISMATISKA FÖRENING har möten på Nya Gästis kl 19.00 sista tisdagen i varje månad utom december. Auktion varje gång.

FAGERSTABYGDENS MYNTKLUBB sammanträder första helgfria måndagen i varje månad (utom i juli och augusti). Apollögården vid Almvägen, Fagersta. Tid: kl 19.00. Upplysningar: tel 0223 - 116 71.

FALU-BORLÄNGE MYNTKLUBB. Möteslokaler Borlänge, biblioteket Borganäsavägen, Falun, Kristinegården, Kristinegatan 9 - 11. Dalen 4, Borlänge.

GÖTEBORGS NUMISMATISKA FÖRENING. Auktionsmöten med föredrag hålles andra måndagen i månaden kl 18.45 i Traktören (Tr), Köpmansgatan 20. Studiecirkelarna möts i klubblokalen (KL), Skeppsbron 4V, 18.30. Medalcirkeln 1:a onsd och Fotocirkeln 3:e onsd. Antik- och Medeltidsektionen 4:e torsd och Utländscirkeln sista tisd i månaden. GNF, Box 5289, 402 25 Göteborg. Kontaktman: Bo Nordell, 031-17 79 70 (dagtid). Anbud: Anders Falk, 031-13 31 41. 4/9 L-E Malmfelt: "JC Hedlinger" Kaffe. 18.30 (KL); 9/9 Månadsmöte med auktion. A Falk: "Att samla utländska mynt." Kaffe. 18.45 (Tr); 17/9 Fotocirkel i KL. Praktiska övningar. Alla välkomna - även nybörjare!; 18/9 A Burnett: "Romerska mynt före denaren" Kaffe. 18.30 (KL); 29/9 Studiedag. B Deberitz: "Bärgningarna av silverskeppet La Concepcion" Kaffe. 14.30 (KL); 30/9 B Deberitz: "Mexikansk myntning och historia" 18.30 (KL).

HALMSTADS MYNTKLUBB har möten med auktion i Klara-salen kl 18.30 den första måndagen i varje månad utom juli - aug. Upplysningar: 035 - 12 96 76.

HÖÖRS MYNTKLUBB har möte med auktion i Höörs Plåts matsal den andra torsdagen i varje månad utom juni - aug. Upplysningar: Evert Olofsson 0413 - 221 51.

KALMAR MYNTKLUBB har möten första helgfria måndagen i varje månad (utom juni, juli och augusti) kl 19.00 i SPF lokal, S. Långgatan 39, Kalmar. Upplysningar: tel 0480 - 159 29, 733 30. Auktioner.

KARLSKOGA NUMISMATISKA FÖRENING har möten andra onsdagen i varje månad (utom juni, juli och aug.) kl 19.00 i S-E-Banken, Torget, Karlskoga. Auktioner vår och höst. Upplysningar 506 41 eller 365 39.

KATRINEHOLMS MYNTKLUBB har möten första helgfria onsdagen i varje månad på restaurang Storstugan, Stortorget 1, Katrineholm. Upplysningar: tel 0150 - 210 45 el 151 00. MYNTKLUBBEN KLIPPINGEN har mynträff första tisdagen i jan. - april, sept. - dec. Lokal: G. A. skolans matsal, S. Järnvägsgatan, Sundsvall. Information om mynt, värdering, auktion, lotterier. Köp och sälj. Tel. 060 - 55 64 18, 11 35 03.

LUNDS NUMISMATISKA FÖRENING. Mynträffar med aktiviteter och auktion kl. 19.15 i "Utbildningshuset", Åkergr. 1, Lund. Upplysningar: vard 046 - 14 43 69 kvällar 046 - 12 25 93.

FÖRENINGEN NORDVÄSTMYNT håller sammanträde med auktion i Folkets Hus, Klippan, kl. 19.00, andra fredagen i varje månad. Upplysningar och auktionslista tel. 0451 - 132 88.

NOLA MYNTKLUBB har möten 3:e tisdagen varje månad augusti - april, utom december. Lokal: Nolaskolan sal 316, Örnsköldsvik. Uppl. tel 0660 - 166 48 eller 0660 - 402 20.

NORRÖPPING MYNTKLUBB har möte med auktion kl 19.00 tredje tisdagen varje månad utom i maj - augusti i Ektorps fritidsgård. Auktionsvisning börjar kl 18.00. Även icke medlemmar är välkomna. Beställ lista på tel 011 - 12 50 12.

NÄSSJÖ MYNTKLUBB har möte med auktion på Gustavssons Trafikskola, Rådhusgatan 33, Nässjö, Upplysningar: tel 0383 - 158 35 kl 07.00 - 09.00.

SAMLARKLUBBEN NUMIS, Skellefteå har möten första torsdagen i varje månad i NV-huset, konferensrummet. Upplysningar: tel 0910 - 186 80.

SANDVIKEN-GÄVLE MYNTKLUBB har möten kl 19 första onsdagen i varje månad (ej juli - augusti). Lokal: Valbo Kommunhus. Upplysningar: tel 026 - 18 18 36.

SIGTUNA MYNTKLUBB har möten onsd 4/9, 2/10, 6/11, 4/12 kl 19.15 i klubblokalen Rosersbergsvägen 27 B i Rosersberg (auktioner, lotterier, bytesverksamhet m m). Klubblokalen öppen helgfri onsd 13.00 - 17.00 sept - maj (auktionsobjekt och bibliotek). Uppl 0760 - 381 90.

MYNTKLUBBEN SKILLING BANCO, Linköping, har möten andra helgfria torsdagen i varje månad (utom maj - augusti) i Huvudbiblioteket, Hunnebergsgatan 8, Linköping i Lindblomsrummet 1 tr upp kl 18.30 - 21.00. Ärligen anordnas en antik- och samlarmässa samt en resa till Frimynt i Helsingborg. Upplysningar: tel 013 - 12 22 62.

SKÅNES NUMISMATISKA FÖRENING håller möten sista torsdagen i varje månad utom juni - augusti på IOGT, Kungsgatan 16 A. Klubblokalen: Kungsgatan 38 A, Malmsö, håller öppet varje tisdag kl 19 - 21 under september - maj.

SKÖVDE NUMISMATISKA FÖRENING Lokal: Servicehuset Bagaren, Hertig Johansgatan 22 A, Skövde kl 16.00 den 1/9, 13/10, 10/11 och 8/12. Upplysningar: tel 0500 - 808 50 (Thord Lund).

SÖDRA DALARNAS MYNTKLUBB. Möten kl. 18.30 på Folkare fotoklubb, Teleg. 19, Avesta. Upplysningar: tel 0226 - 562 78.

TRELLEBORGS MYNTKLUBB har möte andra måndagen i månaden kl 18.30 i Sparbanken Skånes samlingshall, CB Friisgatan 4 A, Trelleborg. På programmet står auktioner, föredrag, lotterier mm. Upplysningar: tel 0410 - 241 31.

TÄLJE MYNTKLUBB, Södertälje, har möte i Wendelas rum, biblioteket Luna, kl 19.00 andra tisdagen i varje månad utom juni, juli, augusti och december. Upplysningar: tel 0755 - 102 03.

NUMISMATISKA KLUBBEN I UPPSALA har möten på Uppsala Universitets myntkabinett. Tid: 19.00. 17/9 föredrag; 15/10 auktion (Obs i Skandiahuset); 12/11 föredrag; 10/12 föredrag. Upplysningar: 018 - 14 97 11.

VETLANDA NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion sista fredagen i varje månad utom december på Kulturhuset, Storgatan 20, Vetlanda kl 19.15. Visning från kl 18.15. Upplysningar: tel 0383 - 158 35 kl 07.00 - 09.00.

VILLSTADORTENS MYNTKLUBB, Smålandsstenar, har möten andra måndagen i varje månad utom juni, juli och augusti. Föredrag och dyl följs av auktion. Servering. Upplysningar: tel 0345 - 112 95. Lokal: Biblioteket, Smålandsstenar (källarlokalen).

VÄRENDIS NUMISMATISKA FÖRENING. Sammanträde med auktion kl. 18.20 på Röda Korset, Hovsgatan 11, Växjö 17/9, 30/10, 28/11, Myntets Dag 91 den 29/9 Smålands museum. Upplysningar: 0470 - 731 14.

VÄSTERBERGSLAGENS MYNTKLUBB har möten första torsdagen varje månad oktober - maj kl 19.00. Gamla Bangatan 45, Ludvika.

VÄSTERÅS MYNTKLUBB har möten på kafeterian, Vallby friluftsmuseum kl 19.00 första onsdagen i månaden. Närvarolotteri vid varje möte. Upplysningar: tel 021 - 757 87 (efter kl 18).

ÖREBRO NUMISMATISKA FÖRENING har möten i M-lokalen, Järntorgsgatan 3. Upplysningar: tel 019 - 13 52 13.

SNT
har låga annonspriser
Utnyttja det!

NÄSTA NR BLA:

Från Kaunas, Litauen, skriver *Mikas Balčius* och *Eugenijus Ivanauskas* om fynden av svenska mynt från 1600 - 1700-talen.

C-A Lindblom har besökt utställningen "Titanics skatter;" från vilken han rapporterar om upptäckten av ett romerskt mynt.

KONGRESSNYTT

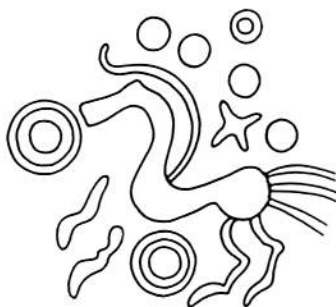
Den Internationella Numismatiska Kongressen (CIN) 100-årsjubilerar

Den XI:e Internationella Numismatiska Kongressen anordnas i Brüssel 8 - 14 september 1991 av Kungliga Numismatiska Föreningen i Belgien. Både föreningen och publikationen *Revue Belge de Numismatique et de Sigillographie* firar samtidigt 150-årsjubileum. Men den största och viktigaste anledningen till att kongressen hålls i just Brüssel denna gång är, att den första numismatiska kongressen initierades av Belgiska Föreningen för Numismatik år 1891 i Brüssel och alltså nu firar 100-årsjubileum.

De föregående CIN-kongresserna har hållits i:

- Brüssel 1891, 1910
- Paris 1900, 1953
- London 1936, 1986
- Rom 1961
- New York och Washington 1973
- Köpenhamn 1967
- Bern 1979

En lång rad föredrag kommer att hållas under kongressen, som är uppde-

lad i sektioner - antiken, vikingatida mynt, men även nya sektioner som sedlar, myntframställningsteknik, Amerika, Latinamerika. Vidare kommer att diskuteras bla myntmästare, kontramarkeringar under medeltiden, numismatik och datorer, ej förstörbar analys och myntkonservering.

I samband med kongressen visas utställningen "Europe in search of a common currency." (Det Kungliga Myntverket i Belgien har låtit slå mynt i ECU för internationell cirkulation under kongressen.) Ett urval av grekiska mynt ur den berömda Hirschs samling kommer också att visas i Kungliga Biblioteket.

En minnesmedalj har framställts. Den är signerad Henri Lannoye, skulptör och medaljör. Medaljen är i brons, diameter 80 mm. Åtsidan visar den XI:e kongressens logotyp, en bild av en keltisk häst hämtad (se fig) från ett mynt som präglades i nuvarande Belgien under första århundradet fKr. Bokstäverna CIN samt BRUXELLAE och 1891 - 1991. Medaljen erbjuds i första hand kongressdeltagarna men kan efter kongressens slut även beställas av övriga intresserade till ett pris av 1.500 BF.

MGL

Gunnar Ekströms professor

i numismatik och penninghistoria vid Humanistisk - Samhällsvetenskapliga forskningsrådet och fn förlagd till Stockholms universitet har varit utlyst som till ansökan ledig, emedan nuvarande innehavaren professor Brita Malmer går i pension med utgången av juni månad 1992.

Som ende sökande anmälde sig (före 24 april 1991) docenten fil.dr Kenneth Jonsson, Stockholm.

MYNTAUKTION
I
KÖPENHAMN
HOLGER HEDES

danska myntsamling del II
lördagen den 28 september

Malmö Silvergyllen 1516. RRRR (Värdering 100.000)
Skandinaviens första mynt av talerstorlek.

*Auktionen innehåller
danska mynt från vikingatid till Christian IX,
bland annat mynt präglade i Lund, Malmö, Landskrona och Visby
samt danska medaljer.*

Katalogen ingår i firmornas vanliga abonnemang.
Lösnummerköpare erhåller katalogen enklast genom insättning av 50 kr
på postgiro 3003-1.

ARNE BRUUN RASMUSEN KUNSTAUKTIONER

Bredgade 33
1260 KÖPENHAMN
Tel. + 45 - 33 - 13 69 11

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL AB

Kungsgatan 28-30 · Box 7662
103 94 STOCKHOLM
Tel. 08-10 10 10
Fax 08-11 30 75